

ผักคราดหัวแหวน

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Acmella oleracea* (L.) R.K. Jansen (*Spilanthus acmella* L. Murr.) วงศ์ Asteraceae (Compositae)

ลักษณะพืช ไม้ล้มลุกขนาดเล็ก อายุปีเดียว ลำต้นตั้งตรง แตกกิ่งก้านสาขา สูงประมาณ 20-30 เซนติเมตร หรือทอดไปตามดินเล็กน้อย แต่ปลายชูขึ้น ลำต้นกลมอวบน้ำ มีสีเขียวม่วงแดงปนเข้ม ลำต้นอ่อน มีขนปกคลุมเล็กน้อย ใบเป็นใบเดี่ยว ออกตรงข้าม รูปสามเหลี่ยม รูปไข่ หรือรูปใบหอกแกมรูปไข่ ขอบใบเรียบ หรือจักเป็นฟันเลื่อยแบบหยาบๆ ก้านใบยาว 1-2 เซนติเมตร ผิวใบสาบมีขน ใบกว้าง 3-4 เซนติเมตร ยาว 3-6 เซนติเมตร ปลายใบแหลม โคนใบสอบ ดอกออกเป็นช่อตามซอกใบ และปลายกิ่ง เป็นกระจุกสีเหลือง ลักษณะกลม รูปไข่ ปลายแหลมคล้ายหัวแหวน ยาว 8 มิลลิเมตร ดอกย่อยมี 2 วง วงนอกเป็นดอกเพศเมีย วงในเป็นดอกสมบูรณ์เพศ ก้านดอกเรียวยาว 2.5-15 เซนติเมตร ยกตั้งทรงกลมเหมือนหัวแหวน รี้วประดับมี 2 ชั้น รูปใบหอกแกมรูปไข่ ยาวราว 6 มิลลิเมตร เกสรตัวผู้ ดอกวงนอกเป็นดอกตัวเมีย มี 1 วง กลีบดอกรูปรางน้ำ ดอกวงในเป็นดอกสมบูรณ์เพศ กลีบดอกรูปท่อ ปลายแยกเป็น 4-5 แฉก ผลเป็นผลแห้งรูปไข่ ยาวราว 3 มิลลิเมตร มีสัน 3 สัน ปลายเว้าเป็นแอ่งเล็กน้อย รยางค์มีหนาม 1-2 อัน พบขึ้นทั่วไปในที่ลุ่ม ชื้นแฉะ และตามป่าละเมาะ ที่รกร้าง ที่ราบโล่งแจ้ง ใบใช้เป็นผักได้⁽¹⁾

ส่วนที่ใช้ ดอก ส่วนเหนือดิน

สารสำคัญ ดอกและทั้งต้น มีสาร spilanthol

สรรพคุณ เป็นยาชาเฉพาะที่ ใช้แก้ปวดฟัน รักษาการติดเชื้อที่เหงือกและคอ แก้อักเสบ

ตำรายาไทย ใช้ ดอก มีรสเผ็ด ขาลิ้น เป็นยาขับน้ำลาย แก้โรคในคอ รักษาแผลในปากคอ แก้ปวดฟัน(ใช้ดอกตำกับเกลือหรือกัดไว้บริเวณที่ปวด หรือใช้ดอกตำผสมกับเหล้าโรงเล็กน้อย ชุบสำลีอุดรูฟันที่ปวด) รำมะนาด แก้โรคคื่นเป็นอัมพาต แก้โรคติดอ่างในเด็ก แก้ปวดศีรษะ ใบ รสชาติหวาน ขม เอียน เบื่อเล็กน้อย ขาลิ้น ใช้เคี้ยวเป็นยาแก้ปวดฟัน ยาชา แก้พิษตามทวาร แก่ริดสีดวง แก่ผอมเหลือง แก่เด็กตัวร้อน แก้ปวดหัว แก้โลหิตเป็นพิษ รักษาแผล ยาผายลมเด็กแก้ท้องอืดเฟ้อ แก่สำรอกของเด็ก แก่อัมพาต ยาถ่ายสำหรับเด็ก แก้พุพอง แก่ตกเลือด แก่มีน แก่ตาฟาง แก่ฝีดาษ ต้นสด ตำผสมเหล้า หรือน้ำส้มสายชู อมแก้ฝีในคอ ต่อม้ำลายอักเสบ แก้ไข้แก้ปวดฟัน รสเผ็ดร้อน ช่วยเจริญอาหาร ช่วยขับลม ช่วยย่อยอาหารได้ ทั้งต้น มีรสเอียนเบื่อเล็กน้อย แก้พิษตานซาง แก่ริดสีดวง แก่ผอมเหลือง แก่เด็กตัวร้อน แก่บิด แก่เลือดออกตามไรฟัน ทั้งต้นขงต้มเป็นยาขับปัสสาวะ แก่หอบไอ ระงับหอบ แก่หลอดลมอักเสบเรื้อรัง แก่ปอดบวม แก่ไอกรน ไซซ้ออักเสบ ตำพอกแก้พิษปวดบวม แก่งูและสุนัขกัด ทั้งต้นตำผสมสุรา ชุบสำลีอม แก้ฝีในคอ แก่คออักเสบ แก่ต่อมทอนซิลอักเสบ แก่คันคอ ผสมขมิ้นอ้อย และเกลือ สะตุ กวาดคอเด็กแก้ตัวร้อน แก่ตับอักเสบ แก่ติชาน ทั้งต้นต้มดื่ม แก้ปวดท้องหลังคลอด แก่ชอกช้ำภายในทรวงอก เจ็บปวดสีข้าง เป็นยาชาเฉพาะที่ ทั้งต้นตำพอก แก้พิษปวดบวม มีฤทธิ์ฆ่าตัวอ่อนยุง ใช้เบื่อปลา น้ำต้มราก รสเอียน เบื่อเล็กน้อย เป็นยาถ่าย ใช้เป็นยาอมบ้วนปาก แก่อาการอักเสบในช่องปาก แก่อาการอักเสบ และเจ็บคอ เป็นยาระบาย ขับปัสสาวะ แก้ปวดศีรษะ แก่คัน ราก ใช้เคี้ยวแก้ปวดฟัน ผล ประุงเป็นยาแก้ร้อนใน เมล็ด เคี้ยวแก้ปากแห้ง เป็นยาขับน้ำลาย⁽¹⁾

ข้อมูลเพิ่มเติม

ผักคราดหัวแหวน เป็นสมุนไพรที่นำมาใช้ในการรักษาอาการปวดกล้ามเนื้อ ผักคราดหัวแหวน มีสารสำคัญคือ spilanthol จัดเป็นสารใน กลุ่ม alkamide มีฤทธิ์เป็นยาชาเฉพาะที่ รวมทั้ง spilanthol มีฤทธิ์ต้านการอักเสบและลดอาการปวดกล้ามเนื้อ สามารถดูดซึมได้ดีในบริเวณเยื่อต่างๆ ของร่างกาย ทำให้ออกฤทธิ์ได้รวดเร็วและคงอยู่เป็นระยะเวลานาน ผักคราดหัวแหวนมีฤทธิ์ระงับการอักเสบ ลดอาการปวดกล้ามเนื้อ โดยมีผลยับยั้งกลไกที่เกี่ยวข้องกับระบบประสาทส่วนกลางและส่วนปลาย จากการศึกษาที่ผ่านมา ในสัตว์ทดลองหลายวิธี พบว่าผักคราดหัวแหวนสามารถลดอาการปวดได้ดีกว่ากลุ่มควบคุม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ⁽²⁾

ผักคราดหัวแหวน เป็นพืชที่นิยมใช้แก้ปวดฟัน พืช สารสกัด และสารสำคัญที่ได้จากพืชนี้มีฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาหลายฤทธิ์ ได้แก่ ด้านเชื้อรา ลดไข้ ยาชาเฉพาะที่ ฆ่าแมลง ด้านออกซิเดชัน แก้ปวด ยับยั้งการทำงานของเอนไซม์ lipase ของตับ ด้านจุลชีพ ด้านชัก ด้านมาลาเรีย ขับปัสสาวะ ขยายหลอดเลือด ปรับภูมิคุ้มกัน แก้ปวดฟัน และต้านอักเสบ⁽³⁾

เอกสารอ้างอิง

1. Faculty of Pharmaceutical Sciences Ubon Ratchathani University. *Spilanthes acmella* L. [Internet]. <http://www.phargarden.com/main.php?action=viewpage&pid=76>
2. Pongnaratorn, P. 2016. A Literature Review of the Pharmacological Effects of *Spilanthes acmella*: Anti-inflammatory and Analgesic of Muscles. *Srinagarind Medical Journal*, 31(4): 245-249.
3. Dubey, S., Maity, S., Singh, M., Saraf, S. and Saha, S. 2013. Phytochemistry, Pharmacology and Toxicology of *Spilanthes acmella*: A Review. *Advances in Pharmacological and Pharmaceutical Sciences*. <http://dx.doi.org/10.1155/2013/423750>